

Opis źródła:

Jest to fragment „Księgi podróży” Evliji Çelebiego (1611-1683) osmańskiego podróżnika i sułtańskiego doradcy, który odbywał wiele podróży po różnych krajach Europy. Zdobyte doświadczenie wykorzystywał by pomagać tureckim posłom. Prezentowany fragment dotyczy jego pobytu w Belgradzie, gdzie otrzymał za zadanie pomoc wezyrowi Karze Mustafie w zorganizowaniu jego wizyty dyplomatycznej w Wiedniu w 1664 r.

Miejsce wydania:

Evlija Çelebi, *Putopis odlomci o jugoslavenskim zemljama*, red. Hazim Šabanović, Sarajevo 1967, s. 504-506.

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Istnieje kilka wersji Seyahatname Evliji Çelebiego, liczącego sobie w pierwotnej wersji 9 tomów. Odpisy „Księgi Podróży” sporządzone od XVII do XVIII w. znajdują się w bibliotekach zarówno tureckich jak i kilku innych państw m.in. w Wielkiej Brytanii, Niemczech czy Francji.

Tekst źródła:

Tłum. z języka serbsko-chorwackiego Tomasz J. Lis

MIASTO BELGRAD

pole bitwy świętej wojny

Gdy wchodziliśmy [do Belgradu] z wielką paradą, z wież na brzegu Dunaju strzelały armaty, a z Górnego Miasta grzmiały moździerze.¹ Oto, tak wielka była uroczystość. Wszyscy zatrzymaliśmy się w wyznaczonych kwaterach. Tam bawiliśmy się i używaliśmy życia przez pełne cztery miesiące. Po tym, na Ramazanski bajram 1074 (27—29 kwietnia 1664²), z Porty do Belgradu przybył Elçi Kara Mehmed-paşa, pełniący funkcję beglerbega Rumelii, człowiek o wysokim statusie i godności, z zamiarem udania się jako poseł do cesarza austriackiego. Przybył do Belgradu, gdzie ze swoją świtą spotkał się z wielkim wezyrem. Kiedy się spotkali, wielki wezyr powiedział mu:

¹ Jest to reakcja na efekt rozmów pokojowych z cesarzem austriackim Leopoldem, które były korzystne dla Porty.

² Jest tutaj błąd, gdyż rzecz tyczy się 1665 r.

Czyż myślisz, że w takim umundurowaniu pojedziesz jako poseł do króla Almanów? Idź natychmiast i zaopatrz siebie oraz swoją świtę we wszystko, co niezbędne. W magazynie państwowym kupisz wszystkie potrzebne rzeczy, broń, hełmy, zbroje i amunicję, złoto i srebrne naczynia, dywany, namioty ze spadku po Kibleli-paży“ który zmarł pod Nowym Zrinem i Ismail-paży, który poległ nad rzeką Rab, z pozostawionych dóbr agi Ismail-Salih-age oraz serdara Ali-paży, który zmarł w Budzie i Çatır-paży Ismail-paşa oraz z pozostawionego mienia innych sandżakbegów. Niezbędne jest, abyś pokazał bogactwo i godność sultana. Musisz godnie udać się do kraju niemieckiego króla. Potrzebne jest, abyś na podróż i wydatki na drogę miał pięć tysięcy groszy³, aby tam nie popaść w kłopoty. A tobie Najwyższy Bóg dwukrotnie to wynagrodzi swoją hojnością. Ponadto, należy wybrać i wziąć ze sobą prawych i wykształconych aghów z różnych rodzajów wojsk. Skoro wychowałeś się w bostandzijskim kraju, nie znasz krajów niemieckich. Ze mną jest jeden człowiek Melek Ahmed-paşa, zwany Evliya. To światowy podróżnik, bardzo przyjemny, pobożny i wykształcony człowiek. On doskonale zna się na tych krajach: Dlatego weź go ze sobą. Miej oczy szeroko otwarte i natychmiast się przygotuj.”

Wielki wezyr dał paży-posłańcowi setki rad i wskazówek. Następnego dnia paşa-posłańiec naradził się z Hadži-Islak-aga i İbrahim-aga, doradcą wielkiego wezyra. Paşa-posłańiec na polecenie wielkiego wezyra wykupił z pozostawionego mienia wspomnianych aghów wszystkie rzeczy za trzysta siedemdziesiąt worków [groszy]. Zebrał tak wiele bogactw, zapasów, broni i wojskowego sprzętu, że nie sposób tego opisać.

Tego samego dnia wielki wezyr wezwał mnie, biedaka, na audiencję i powiedział mi:

Evliya, dzisiaj jesteś mi potrzebny. Musisz iść z paşa-posłańcem do króla niemieckiego, więc przygotuj się natychmiast.

Odpowiedziałem na to:

Nie mogę z tym dyskutować.

³ Europejskie monety srebrne nie były powszechne na rynkach osmańskich aż do drugiej połowy XVI wieku, kiedy to zaczęły napływać duże monety srebrne, głównie wybijane z amerykańskiego srebra i znane jako grosze, pochodzące z zachodniej Europy. S. Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge 2000, s. 66.

W tym czasie dał mi jeden worek groszy na wydatki podróżne, część bogactwa ze smutku niewolnika, a następnie rozkazał, aby janczarzy w Eger [Jegar] pozostali na swoim stanowisku, a także rozkaz dla dowódcy wojska paşa Ahmed-paşa, aby pozostał na swoim stanowisku. Potem powiedział:

Paşa-posłaniec spotka się z tobą w drodze z Jegry do Budy, a potem razem udacie się do Austrii.

Odszedłem. W międzyczasie pocałował rękę naszego gospodarza Ibrahim-paşa, i przy tej okazji powiedział mi:

Mój Evliya, nie widziałeś wiedeńskich ziem, będziesz miał okazję uzupełnić o to, swoje podróże. Tylko weź ze sobą naszego Halhali Derviśa.

Odpowiedziałem mu na to:

Mój gospodarzu, jedziemy do ziemi niewiernych. Derviś Ahmed, jest jednak niespokojną duszą, dlatego obawiam się, by na ziemi niewiernych nie popełni czegoś niestosownego i w ten sposób nie narazi na hańbę godności naszego paşy-posłańca.

Odpowiedział mi na to:

Brawo, mój Evliya, dobrze powiedziałeś. Kto nie będzie się zachowywać właściwie, tego się pozbędź. Trzeba utrzymywać surowy porządek i dyscyplinę.

Następnie powiedział:

Weź ze sobą Derviś-Ahmeda i Baba-Turabiju.

Odpowiedziałem:

Dobrze — i zgodziłem się.

Kiedy powiedziałem mu, że od pana cesarstwa (wielkiego wezyra) otrzymałem rozkaz zatwierdzenia agha janczarów jegarskich i jegarskiego paşa i że mnie dobrze wynagrodził, dał

mi również nasz pan Ibrahim-çehaja [dla nas wszystkich] po jednym ubraniu i jednym futrze z sobola, jednego konia z wyposażeniem i bronią, jeden ozdobiony namiot, sto dukatów, miedziane naczynia i wiele innych [niezbędnych rzeczy na podróż]. Jegarskim aghom i paşa napisał listy rekomendacyjne i ostrzegające, i powiedział:

Dobrze pilnuj Evliyi i bądź dla niego przyjazny.

Nasze wspaniały Selim-efendi, sekretarz naszego pana Ibrahim-çehaja, i Hajji-Çelebi, i çehaja kapidżija Cose Ibrahim-aga, oraz armiski mula Unsi-efendi i brat wielkiego wezyra Mustafa-beg-efendi, oraz çavuşbaşa Mahmud-aga i defterdar Ahmed-paşa powiedzieli:

Nasz Evliya jedzie do Wiednia.

Każdy z nich dał mi jakiś prezent i różnorodne rzeczy. W ten sposób stałem się całkowicie wyposażonym człowiekiem. Jednak wdzięczność składam tylko Bogu i tylko jemu dziękuję. Po tym, posłaniec-paşa, wezwał mnie pewnego razu i powiedział mi:

Wielki wezyr rozkazał, abyś Evliyo Çelebi poszedł ze mną, więc się przygotuj.

Dał mi wtedy, biedakowi worek groszy na wydatki podróżne, a siedmu moim sługą po dziesięć rijal-groszy. Ja, biedak, powiedziałem mu wówczas:

Panie, Wielki Wezyr nakazał mi bym pojechał do Jegara i stamtąd wam dostarczę ludzi. Spotkamy się potem w Budmie.

Na koniec pocałowałem rękę, i ogłosiłem jaka wielka godność mnie spotkała: wszystkim mówiłem, że jadę do Wiednia i z wszystkimi się żegnałem. Tym sposobem zdobyłem wiele darów i w imię boże udałem się w podróż.

Słowniczek pojęć.

Wyjazd Kary Mustafy do Wiednia miał być efektem porozumienia pokojowego jakie Imperium Osmańskie zawarło z Habsburgami w Vasávar.⁴

⁴ *Księga podróży Evliji Czelebiego*, [red. Z. Abrahamowicz], Warszawa 1969, s. XV.

Król Alamanów – Cesarz Leopold I (1640-1705).

Wielki wezyr – szef rządu, a także dowódca wojsk osmańskich.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej:

1. Jaka była rola posłów udających się na dwór przeciwnika?
2. Dlaczego Evlija Çelebi znalazł się wśród świty, która udała się do Wiednia?

Pytania dla uczniów szkoły średniej:

1. Dlaczego Kara Mustafa wraz ze swoją świtą musieli być zaopatrzeni w wiele bogactw?
2. Odpowiedz na podstawie własnej wiedzy jak i źródła.
3. Jak wyglądały stosunki polityczne między Imperium Osmańskim a Austrią w XVII w.?

Wskazówki:

Odpowiadając na powyższe pytania w pierwszej kolejności należy wziąć pod uwagę napiętą sytuację polityczną, której apogeum będzie rok 1683 kiedy to wojska Kara Mustafy zostaną rozgromione pod Wiedniem. Do tego czasu Porta była równorzędnym przeciwnikiem dla europejskich państw, co zresztą podkreślała nie tylko sukcesami militarnymi, ale także za sprawą dbałości o wizerunek. To właśnie chęć pokazania wielkomocarstwowej pozycji Stambułu spowodowało, że udający się w 1665 r. Kara Mustafa, który dopiero zaczynał swoją karierę, musiał zaopatrzyć się nie tylko w liczne bogactwa, mające imponować Wiedeńczykom, ale również specjalistów takich jak Evlija Çelebi.

Literatura pomocnicza:

Felczak W., *Historia Węgier*, Warszawa 1983.

Kursar V., Močanin N., Jurin-Starčević K., *Evliya Çelebi in the Borderlands: New Insights and Novel Approaches to the Seyahatname (Western Balkans and Iran Sections)*, Zagreb 2021.

Shaw S. J., *Historia Imperium Osmańskiego i Republiki Tureckiej, t. I 1280-1808*, Warszawa 2016.

Wereszycki H., *Historia Austrii*, Wrocław-Warszawa 1972.

Najważniejsze cezury:

Wydarzenia opisywane w tekście mają miejsce w 1665 r.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Tomasz Jacek Lis